

возрастного периода и их влияние на дальнейшее развитие способностей и интеллекта.

Ключевые слова: младший школьный возраст, одаренность, одаренные дети, способности, интеллект.

Vetrova O. D. The Problem of Giftedness in Children of Primary School Age

The article describes the problems of gifted children of primary school age. Considered and analyzed characteristics of children of this age period and their impact on the further development of abilities and intelligence.

Key words: primary school age, giftedness, gifted children, abilities, intelligence.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2012 р.
Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 373.2.015.31:7

О. О. Дронова

ВИКОРИСТАННЯ „ПЕРСОНАЛІЇ” МАРІЇ ПРИЙМАЧЕНКО В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОБУДЖЕННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

У сучасній дошкільній освіті актуалізуються питання соціального взаємовпливу та взаємопроникнення різних культур, розробки адекватних педагогічних технологій, спрямованих на визначення дитиною своїх можливостей, відкриття потенцій, знаходження способів вираження власного світовідчуття.

Унікальним знаком культури вчені визначають персоналію. Це особливий вид символу, який несе інформацію щодо пріоритетів соціальної діяльності відомих людей, результатом якої є універсальні цінності. У персоналіях знаходять своє відображення такі концепти, як колективізм та індивідуальність; орієнтація на стосунки й бажання успіху й визнання; традиція й новизна; краса й користь. Усі вони за своєю суттю є презентацією соціально зумовлених цінностей (С. А. Золотарьова).

У статті ставимо мету розкрити можливості використання персоналії Марії Приймаченко в педагогічних технологіях пробудження художньо-творчої активності дітей 5 – 6 років.

Категорія „активність” у наукових роботах трактується по-різному: спосіб задоволення потреб особистості (А. Маслоу, А. В. Петровський, В. А. Петровський), психологічна структура діяльності (О. М. Леонтьєв), спосіб самовираження і самоздійснення особистості в житті, за якого досягається (або не досягається) її якість як цілісного, самостійного

суб'єкта, що розвивається (К. О. Абульханова-Славська). Останнє трактування ми беремо за основу в нашому дослідженні.

Розвиток художньо-естетичної активності особистості є пріоритетом дошкільної освіти, завданням педагога є розвивальне супроводження дитини у її входженні в світ Краси, Мистецтва, Творчості. На головну увагу заслуговує створення умов для освоєння дитиною творчого способу здобування знань з різних сфер життєдіяльності для збагачення індивідуального досвіду без вимагань засвоєння інформації в жорстко заданих межах (А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, О. О. Дронова, О. Л. Кононко, Р. М. Чумічева та ін.).

Технології „творчого пробудження” особистості належать до напрямку експериментальної педагогіки („активної”, „спонтанної”), орієнтованої на розвиток сенсорної сфери дитини та занурення її у творчу лабораторію мистецтва на підґрунті індивідуальних життєвих вражень (Ш. Амонашвілі, Е. Віллемс, М. Корнелю, М. Мартено, М. Монтесорі, К. Орф, С. Френе та інші).

Вихідною тезою нашого дослідження став вислів В. М. Дружиніна: „Цілком ймовірно, щоб творити, треба засвоїти зразок активності людини-творця шляхом наслідування, вийти на новий рівень оволодіння культурою і прямувати самостійно далі” [1, с. 161].

Шляхи засвоєння людиною культурно-соціального та художньо-естетичного досвіду різноманітні. Один з найбільш елементарних та генетично ранніх – наслідування (І. М. Сеченов, І. П. Павлов, О. В. Запорожець, Ж. Піаже, В. І. Тютюнник, М. М. Гнатко, В. О. Просецький, А. Валлон, Л. С. Виготський, В. М. Дружинін, В. С. Мухіна та ін.). Насамперед, Л. С. Виготський вважав, що саме „через інших ми стаємо собою” [2].

Життя і творчість народного художника України, лауреата Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка Марії Оксентіївни Приймаченко – явище самотутнє, неповторне, як мистецтво кожного з великих майстрів. „Народжені, здається, самою землею, вони поєднують у своїй особі прагнення багатьох поколінь, дають їм найповніший художній вираз завдяки своїй індивідуальності, своєму таланту”, – відмічає дослідниця творчості М. Приймаченко Н. І. Велігоцька [3, с. 5].

Зроблений нами персонологічний, біографічний та контент-аналіз творчості Марії Приймаченко виявляє в ній усі визначені складові поняття „персоналія”. У визначенні художньо-естетичного потенціалу персоналії Марії Приймаченко ми зверталися до робіт вчених-мистецтвознавців, істориків та теоретиків народного мистецтва (Б. Бутнік-Сіверський, В. Василенко, Н. Велігоцька, Т. Кара-Васильєва, Л. Танюк), художників (М. Глущенко, П. Глущенко, Є. Миронова, Ф. Приймаченко, Г. Островський, Г. Якулов), журналістів (Г. Местечкін), та дослідників-біографів мисткині (І. Боднар, Б. Ветрова, М. Влад, Г. Гірник, Я. Гоян, О. Левченко, Б. Лобановський, Н. Манучарова, Н. Молчанова, О. Фисун, А. Яринчук), учених, педагогів та практиків, які вивчали можливості

використання творів художниці в розвитку декоративного малювання дітей дошкільного віку (І. Воробйова, О. Дронова, Л. Сірченко та інші).

Творчість М. Приймаченко цілісна й надзвичайно багатогранна. Мисткиня малювала, вишивала, захоплювалася керамікою, віршувала. Твори її свідчать про те, що за ними стоїть велика, різноманітна школа народного мистецтва, багатотисячолітня культура народу. Це ніби згусток емоційних вражень і від казок, і від легенд, і від самого життя.

„Я навчаю їх малювати квіти, звірів, птахів. Я навчаю їх тому, щоб кожний, хто малює, завжди приносив радість людям, щоб в кожному їхньому малюнку було найголовніше, що є дорогим усім людям: справедливість і доброта”, – говорила М. Приймаченко [4, с. 100].

Персоналія народної художниці містить соціально-філософський та психолого-педагогічний потенціал для пробудження художньо-естетичної активності дітей 5 – 6 років. Цей потенціал виявляє себе в процесі:

- вивчення біографії мисткині, яка є прикладом позитивної життєтворчості, зразком художньо-естетичного світосприймання, творчої активності, фантазії, художньої інтуїції й глибокої любові до природи свого краю;

- ознайомлення з творчим процесом, унікальною „технікою Марії Приймаченко”, яка виконувала свої роботи у жанрі „примітивізму” – такого близького дитині, характерного для малювання дошкільників;

- контент-аналізу її художніх творів, зміст та художньо-естетичні властивості яких є зрозумілими дітям 5-6 років (це казково-фантастичні, розкішно-декоративні звірі, такі ж квіти; орнаментальні композиції, побутові сценки життя людей);

- вивчення матеріалу, яким користувалася мисткиня у своїй творчості;

- аналізу впливу творів Марії Приймаченко на дітей 5 – 6 років (вони цікавляться, захоплюються образами та барвами, несвідомо прагнуть наслідування і фантазують самі в малюванні та ліпленні).

Визначений потенціал відкриває можливості для вибудовування педагогічної концепції Марії Приймаченко. Її художні твори і спогади про своє життя містять у собі імпліцитні педагогічні смисли, педагогічні ідеї, які пройшли апробацію в родині Приймаченків, художній школі Марії Приймаченко, використанні в сучасній практиці дошкільного виховання.

Художньо-естетична активність, образотворення, творчість не могли б розвиватися, якби не „транслявалися” від батьків до дітей, від майстра до майстра, від майстра до учнів і т.д. (В. Г. Ражніков).

Ми побудували експериментальну модель педагогічного процесу як середовища, сприятливого для активізації творчого потенціалу і пробудження художньо-естетичної активності дітей у царині мистецтва й образотворення через художньо-естетичне самовираження.

В експериментальній роботі брали участь діти 5 – 6 років з дошкільних навчальних закладів м. Слов'янська Донецької області, педагоги та батьки. На констатувальному етапі ми з'ясували, що

художньо-естетична активність може пробуджуватися в дитині (спонтанно або за ініціативою педагога), під час сприймання нею Краси в усіх формах її існування.

Програма „Дитина у просторі творчості Марії Приймаченко” і педагогічна технологія складалися з таких „блоків”:

Перший блок (мотиваційний). *Мета:* мотивувати художньо-естетичну активність дітей через ознайомлення з творами Марії Приймаченко. *Методичне забезпечення:* розглядання творів, обговорення, розповідь вихователя (зразок ціннісного ставлення до твору), розповідь-припущення (зразок творчого мислення при сприйманні твору).

Інформація для педагога: „В основі малюнків Приймаченко усний фольклор і дивовижні образи старовинних розписів, і орнамент кераміки і килимів, і сміливі, сповнені фантастичністю зображення тварин і птахів на старовинних різних дошках. Звірі, птахи і квіти – улюблені мотиви творів Марії Приймаченко. Сільські собаки та бики, сороки та ластівки, одуди існують у просторі її творів на рівних з папугами і мавпами, просто крокодилами та крокодилами „морськими”, слонами і левами, тільки ось її слони чомусь зелені, а леви сині...*(так само, як у дітей)*. Особливо „поталанило” рожевим, чорним, смугастим та всім іншим мавпам; мабуть художницю приваблювала їхня гротескна подібність з виглядом та поведінкою людини. Захоплювалася Марія Приймаченко і розписом кераміки. „Особливо не мудрувала, а легко й невимушено – звідки тільки така артистичність у початківця? – переносила на кераміку свої улюблені сюжети і мотиви. Багатогранна творчість Марії Приймаченко позначена також вишивкою. Дивним даром наділила природа Марію Приймаченко: перетворювати Зло у Добро! Її звірі зовсім не жахливі”.

Пам'ятка від Марії: „Мене запитують люди: „Як ти, Маріє, робиш такі радісні і сонячні малюнки, коли у житті так багато пережила, горя бачила?” А я говорю: „Роблю сонячні квіти, тому що людей люблю. Роблю на радість людям, щоб квіти мої були, як саме життя народу, щоб всі народи друг друга любили і люди б жили, як квіти цвітуть на землі”.

Другий блок (культурно-пізнавальний). *Мета:* стимулювати пізнавальну художньо-естетичну активність дітей через зацікавлення творчістю Марії Приймаченко. *Методичне забезпечення:* розповідь педагога, обговорення.

Інформація для педагога: „Марія Приймаченко народилася у с. Болотня на Київщині. Хвороба до межі загострила її світосприймання, відточила спостережливість; постійне і близьке спілкування з природою стало не просто потребою, але виходом із самотності.

Спочатку в уяві, а потім в лініях і кольорі дівчинка створювала дивний світ, який дарував їй і велику радість, і надійний притулок, і підсвідоме відчуття, що в мистецтві (і слово це вона навряд чи знала тоді) – її спасіння.

Хтось сказав, якщо до поліської хати забігали звірі джунглів – чекай народження таланту. Ймовірніше все ж, що мавпи і крокодили – це

зміщені в часі персонажі більш пізніх творів, але жабки, що грають на золотих трубах, ластівки в дивному оперенні, цуцики – звірі з голками, мов у їжака, і червоними зубами міцно оселилися в уяві вразливої дівчинки. У стародавньому українському селі, на поліських луках і болотах, під стріхою рідної хати вона всотувала в себе притаманний селянам язичницький пантеїзм, що обожнює та одухотворює сили природи – землю, воду, небо, сонце, птахів, звірів, дерева, трави, квіти... Це органічне світовідчуття вже навечно залишиться з художницею”.

Третій блок (художньо-естетичний). *Мета:* стимулювати художньо-естетичну активність дітей через наслідування творчого процесу Марії Приймаченко. *Методичне забезпечення:* екскурсії-подорожі в природу „В пошуках краси”, сенсорно-перцептивні вправи, асоціативні тренінги, творчі завдання.

Інформація для педагога: „Від „Синього лева” зовсім близько до зображень тварин, яким у природі і назви немає і яких вона називає коротко та просто: звір. А щоб легше було їх розрізняти, визначає колір – „Рожевий звір”, „Помаранчевий звір”, „Синій...”, „Зелений...”, „Коричневий...”, „Чорний...”. Ще є „Звір з мавпочкою”, „Зубач”, „Рябий цуцик”, „Звір у червоних чоботах”, „Казковий звір”, „Болотний...” та інші (*згадаймо тест „Казкова тварина”, „Неіснуюча тварина”, за допомогою якого виявляють, наприклад, дитячу креативність*) У кольоровій стихії художниця відкриває безмежний простір для вираження свого світосприймання і пантеїстичного захвату перед всепідкорюючою красою живої природи.

Вишикувані в єдиний зображальний ряд „квіти” утворюють величезний гербарій Приймаченко, який має дуже мало подібностей зі справжнім гербарієм. З діалогу з Марією Приймаченко: „Чому Ви не малюєте справжніх квітів?

- А навіщо? Ви ж їх бачите...
- А Ви ніколи не писали квіти такими, які вони є, з природи?
- Тільки вони в мене кожного разу зацвітають по-новому.

Відповідно до народних уявлень художниця бачить у квітах всеосяжну поетичну метафору світла, життя, краси, і тому її мало хвилюють „окремі випадки” (волошки – символ любові, маки – зради, жоржини – перемоги та ін.) і ще менше ботанічна правильність зображення. У цих інакомовностях рішуче домінує свідомий орієнтир не на відтворення квітів як таких, а на алегоричний їх смисл.

У цьому плані характерною є пристрась Приймаченко до зображення соняшників – яскраво-жовтих квітів з численною кількістю темного насіння: своєрідного переосмислення стародавнього солярного знаку, філософічно сповнений образ сонця, родючості, вічного коловороту життя – народження, вмирання, відродження”.

Четвертий блок (дослідницький). *Мета:* стимулювати дослідницький компонент художньо-естетичної активності дітей через ознайомлення з творчим способом Марії Приймаченко.

Методичне забезпечення: розповідь педагога, розглядання приладь для малювання, цілеспрямоване розглядання творів, імітаційні вправи дітей, зразок імітаційних дій педагога, обговорення та виготовлення приладь для малювання.

Інформація для педагога: „Творчий процес – це завжди таємниця за сімома печатками, і художник конче неохоче допускає сторонніх до своєї „лабораторії” або „кухні”. Та чи багато можна побачити в ній? Хто скаже, коли і як виникає задум майбутньої картини, як народжуються в уяві її образи, як шукає і знаходить художник виражальні засоби – композицію, малюнок, колір? Що тут від свідомих закономірностей творчого акту, що від інтуїції, що випадкове або спричинене обставинами? „Світ Марії Приймаченко, – пише дослідник Б. Лобановський, – на перший погляд такий фантастичний і разом з тим глибоко пов’язаний з дійсністю. Сама художниця намагається пояснити, що „все не так, але живе”. Вона розповідає, що багато композицій нав’язані примхливими малюнками щілин, тріщин стелі, глиняної підлоги; кожен малюнок і трави, і квітки також викликає численні асоціації: „Дивлюся на підлогу – бачу то звір, то людина на коні” [5, с. 36 – 37].

Малює повільно, важко; малюнок потребує розумового напруження, ретельного виваження цілого і частин. Але ось з першими ж мазками „включаються” почуття, емоції; робота в кольорі для Марії Оксентіївни – це завжди радісна імпровізація, майже екстатичний стан, по завершенні якого вона відчувається зовсім виснаженою і спустошеною”.

П’ятий блок (емоційно-рефлексивний). *Мета:* стимулювати потребу дитини в самовираженні та визнанні через підтримку художньо-естетичної активності, ініціатив та імпровізацій дітей щодо змісту, форм та способів сприймання, оцінювання та художнього відображення явищ та елементів світу. *Методичне забезпечення:* бесіда за творчістю Марії Приймаченко, вправи із самоаналізу, психологічна настанова, зразок самоаналізу педагога, творчі завдання.

Інформація для педагога: „Цікаво стежити за перебігом образної думки художниці: навіщо повторювати та копіювати реального лева – він вже існує, куди цікавіше створити свого! Цьому спонуканню вона залишається вірною все своє творче життя. Україна Марії Приймаченко – це чиста й світла мрія про прекрасне життя, фантастичний квітучий світ, ніби світ вже такий, яким має бути. Свято життя нескінченне, і це прекрасно. Самобутня і творча особистість заслуговує на визнання. Зірка № 14624, розташована між Марсом і Юпітером, отримала ім’я „Марія Приймаченко”.

Упровадження блоків-циклів показало, що поетапне введення дітей у світ творчості народної художниці з неординарним художнім світосприйманням, уявою та мисленням, своєрідна презентація дитині особи мисткині як зразка художньо-естетичної активності поступово змінює самоусвідомлення дитини, коректує образ „Я”, відкриває для

педагога нові можливості стимулювання уяви, пізнавальної активності й образотворчості.

Проведення контрольних зрізів показало, що педагогічна технологія з доміантою наслідування зразка художньо-естетичної активності сприяє утворенню позитивного емоційного ставлення дитини до світу та до художньої творчості.

Експериментальний модуль як ціле сприяв розвитку в дітей таких ознак активності, як спостережливість і вибірковість, активність мислення та образної пам'яті, уяви і фантазії, прагнення самовираження в художньо-естетичній діяльності.

Важливим стимулом художньо-естетичної активності виявився інтерес дітей до персоналії Марії Приймаченко. Упродовж експерименту цей інтерес мав певну динаміку: від інтересу до яскравих, колоритних, барвистих творів – до їх змісту – до процесу створення – до особи автора, Марії Приймаченко.

Така динаміка зумовлена позицією дорослого (педагога, батьків), який транслював дитині зразок особистої зацікавленості творчістю майстрині своїми продуманими та ретельно підготовленими, „інтригуючими” розповідями.

Психологічним механізмом пробудження художньо-естетичної активності особистості в дошкільному дитинстві є наслідування дитиною життєтворчості та ідентифікація з „людиною, що творить”.

Ефективність педагогічної технології пробудження художньо-естетичної активності дітей 5-6 років на матеріалі творчості Марії Приймаченко зумовлена:

- усвідомленням педагогами художньо-естетичного потенціалу персоналії Марії Приймаченко;
- визнанням особи мисткині зразком художньо-естетичної активності;
- визначенням феномену наслідування психологічним механізмом пробудження художньо-естетичної активності дітей 5-6 років;
- відбором змісту для професійної діяльності, спрямованої на пробудження художньо-естетичної активності дітей 5-6 років (створення освітньої програми на матеріалі життєтворчості Марії Приймаченко);
- організацією розвивального середовища і створенням культурно-освітнього простору для забезпечення дитині можливостей ідентифікації з особою художника;
- вибором адекватної форми та стилю спілкування дорослого з дитиною в художньо-естетичному просторі творчості Марії Приймаченко;
- компетентністю дорослих (педагогів, батьків, психологів) у питаннях рушійних сил творчості мисткині, творчого процесу, творчого методу, структури художнього образу, оволодіння зразками креативної поведінки художника й уміння демонструвати дітям ці зразки, транслювати зразки художньо-естетичної активності в процесі малювання, декоративного розпису, ліплення, вишивання тощо.

Зазначимо, що „художньо-естетична активність”, „творчість” і „наслідування” являють собою багатозначні й невизначені остаточно поняття. Їхнє осмислення й трактування в контексті самовираження особистості в період дошкілля є перспективою наших подальших досліджень.

Список використаної літератури

- 1. Дружинин В. Н.** Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – СПб : Изд-во „Питер”, 2000. – 368 с.
- 2. Выготский Л. С.** Психология искусства ; под ред. М. Г. Ярошевского. – М. : Педагогика, 1987. – 344 с.
- 3. Велігоцька Н. І.** Марія Приймаченко : альбом / авт.-упоряд. Ніна Іванівна Велігоцька – К. : Мистецтво, 1989. – 132 с.
- 4. Островский Г.С.** Добрый лев Марии Приймаченко / Григорий Семенович Островский. – М. : Советский художник, 1990. – 208 с.
- 5. Лобановский Б.** Поэтический реализм / Б. Лобановский // Декоративное искусство СССР, 1961. – № 8. – С. 36 – 37.

Дронова О. О. Використання „персоналії” Марії Приймаченко в педагогічній технології пробудження художньо-естетичної активності старших дошкільників

У статті представлено результати експериментально-теоретичного дослідження в галузі проблеми художньо-естетичного самовираження особистості в період дошкілля. Автор розкриває сутність технології „пробудження” художньо-естетичної активності дітей 5-6 років та обґрунтовує можливості використання персоналії як педагогічного засобу.

Ключові слова: „пробудження”, художньо-естетична активність, дошкільник, персоналія, педагогічна технологія.

Дронова О. О. Использование „персоналии” Марии Приймаченко в педагогической технологии пробуждения художественно-эстетической активности старших дошкольников

В статье представлены результаты экспериментально-теоретического исследования в области проблемы художественно-эстетического самовыражения личности в период дошкольного детства.

Автор раскрывает сущность технологии „пробуждения” художественно-эстетической активности детей 5-6 лет и обосновывает возможности использования персоналии как педагогического средства.

Ключевые слова: „пробуждение”, художественно-эстетическая активность, дошкольник, персоналия, педагогическая технология.

Dronova O. O. Use the „Personalities” of Mary Pryimachenko in Educational Technology Awakening Artistic and Aesthetic Activity Older Preschoolers

The results of experimental-theoretical investigation of the problem of forming artistic and aesthetic expression of personality in the pre-school

children are presented in the article. The author reveals the essence of technology „awakening” of artistic and aesthetic activity for children 5-6 years and proves the possibility of using personalities as pedagogical tool.

Key words: „Awakening”, artistic and aesthetic activity, pre-school child, personalities, educational technology.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 373.21

І. Р. Кіндрат

ІНТЕГРАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНОМУ ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Соціокультурний простір сучасної освіти характеризується інноваційністю та інтеграційністю як шляхами її оновлення, і це стосується всіх ланок освіти, зокрема й дошкільної. Стратегічні напрями розвитку сучасної дошкільної освіти передбачають, на думку сучасних дослідників, прийняття гуманістичної освітньої філософії та відповідних їй цінностей і смислів, що має бути відображено в змістових та технологічних аспектах освітньої діяльності ДНЗ.

Актуальність дослідження зумовлена потребою пошуку таких науково-педагогічних засад побудови освітнього процесу в дошкільному закладі, який, як зазначено в Базовому компоненті дошкільної освіти, має бути цілісним і сприяти формуванню в дітей цілісної, реалістичної картини світу, основ світогляду [1, с. 1 – 2]. Реалізацію таких завдань, як обґрунтовують науковці, може забезпечити цілісний зміст освіти на основі інтеграції всіх його компонентів (Н. В. Гавриш, М. В. Лазарева, Н. Є. Васюкова та ін.).

Метою статті є обґрунтування інтеграційних засад побудови освітнього процесу в сучасному дошкільному навчальному закладі.

Зупинимось на дефініційному аналізі поняття „інтеграція”. Філософський енциклопедичний словник визначає інтеграцію (від лат. *integer* – повний, цілісний, непорушний) як процес або дію, що має своїм результатом цілісність; об’єднання, з’єднання, відновлення єдності [2, с. 194]. При цьому процеси інтеграції можуть мати місце як у межах системи, що вже склалася – у цьому випадку вони ведуть до підвищення рівня її цілісності та організованості, так і при виникненні нової системи з раніше непов’язаних елементів. На основі аналізу наукової літератури зазначимо, що термін „інтеграція” використовують у двох значеннях:

- об’єднання в цілому якихось частин, елементів;